

TÜRK TARİHİNİN KAYNAKLARINDAN OLAN BAZI MENAKİB- NAME VE GAZAVATNAMELER HAKKINDA

Yrd. Doç. Dr. İsmail Hakkı MERCAN*

ÖZET

İslâm ve Türk tarihinde menâkıb-nâmelerin ve gazavât-nâmelerin oldukça önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamberin hayatı ve savaşlarını konu edinen Siyer kitapları, Müslüman askerlerin kahramanlık duygularını artıran gaza ve fetih hikâyeleri zamanla bu konuda yeni bir tarih yazıcılığının doğmasına neden olmuştur. Bu eserlerden gazavât-nâmeler, bilhassa Osmanlı dönemi için oldukça önemli kaynaklardır.

Başlangıçta, Hz. Peygamberin ve güzide sahabesinin üstün ahlakını ve yaşantılarını konu edinen menâkıb-nâmeler de daha sonraki yıllarda tasavvuf ve tarikat erbabının hayatlarını konu edinmektedir.

Gerek gazavât-nâmelerin ve gerekse menâkıb-nâmelerin dikkatlice incelenmeleri bize orijinal ve sağlıklı sonucunda, Türk ve İslâm tarihinin, tarihî ve üzerinde yaşanan Türk yurtlarının toponomisi, yaşayanların da sosyo-kültürel ve dînî yaşantıları hakkında bilgiler verecektir.

Anahtar Kelimeler: Gazavât Gazavât-nâme, Menâkıb, Menâkıb-nâme, Türk, Türk Tarihi, İslâm, İslâm Tarihi, Osmanlı, Osmanlı Tarihi, Fetih, Gazi.

Balıkesir Ün. Fen-Ed. Fakültesi Tarih Bölümü Öğr. Üyesi

HISTORICAL VALUE OF SOME EPIC (MENAKIBNAME) AND RELIGIOUS WAR STORY BOOKS (GAZAVATNAME) AS THE SOURCES FOR TURKISH HISTORY

ABSTRACT

Manakibnames and *Gazavatnames* have a certain place in Turco-Islamic historiography. The biography books of Prophet Muhammed and the epic and conquest story books, which are produced for the stimulation of müslim soldiers' heroic feelings, paved way to the birth of a new history writing. Especially, *Gazavatnames* constitute an important source for the Ottoman period.

While at the beginning *menakibnames* were created in order to describe high moral values of both the prophet Muhammed and his companions. In later periods, the lives of some important men of sufism and religious orders were also added to these accounts.

After a careful examination of both *menakibnames* and *gazavatnames*, we can get original and true information regarding the Turco-Islamic history, geographical area, sosyo-cultural and religious life.

Key Words: Gazavât-nâme, Menâkıb-nâme, Turkish-Islamic and Ottoman history, Conquest.

GİRİŞ

İslam Tarihçiliği, "Siyer" ve "Megâzî" yazıcılığı ile başlamıştır. Müslümanların, Hz. Peygamberin yaşantısını, savaşlarını ve diğer davranışlarını bilmek ve muhafaza etmek düşünceleri, "Siyer" ilminin doğmasını sağlamıştır¹. Müslümanların kahramanlık duygularını geliştirmek ve onları her an savaşa hazır hale getirmek düşüncesi ile de "Megâzî" kitaplarının yazıldığı bilinmektedir². Şüphesiz bu eserlerin yazılmasını sağlayan en büyük etken, Kuran ayetleri ile Hz. Peygamberin örnek yaşayışı ve hadisleri olmuştur. "Siyer", insanın gidişi, huyu ve ahlaki anlamına gelen

¹ Sabri Hizmetli, (1991) *İslam Tarihçiliği Üzerine*, Ankara: Diyanet İş. Bask. Yayını, s. 49.

² A. Vehbi Ecer, (1991) *İslam Tarihi Dersleri (Metod-Kaynak-İlk Devir)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Basımevi, s. 28; Hizmetli, a.g.e., s. 50; Ayrıca bakınız, Ignace Goldziher,, (1993) *Klasik Arap Literatürü*, Çev.:Azmi Yüksel-Rahmi Er, Ankara: İmaj yayınları, s. 134-136.

"sîret" kelimesinin çoğuludur. Daha sonraları ise, genel olarak Hz. Peygamberin hayatını anlatan eserler için kullanılmıştır. "Megâzî" de Hz. Peygamberin gazalarını yani savaşlarını anlatan eserlere ad olmuştur. Bununla beraber, İslamiyet'in ilk devirlerinde fethedilmiş olan ülkeleri ve bu uğurda yapılan savaşları anlatan eserlere de "Fütüh" adı verilmiş ve genel olarak bu türde yazılan eserler de "Fütuhat" kitapları denilmiştir³.

İşte, genel olarak İslam Tarih yazıcılığının nüvesini yukarıda bahsedilen eserler teşkil ederler. Bunun yanında, gerek Emevîler ve gerekse Abbasiler döneminde İslam Tarihçiliği oldukça gelişmiş ve bir hayli eserler yazılmıştır.

X. asırdan itibaren Müslümanlığı kabul etmiş olan Türklerin çeşitli adlar altında devletler kurduğu; bunlardan bazılarının Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular vb. gibi ve bu devletler döneminde de resmi ve bilimsel çalışmaların Arapça, edebiyata dair eserlerin de, genelde Farsça olarak yazıldığı bilinen bir gerçektir⁴.

Selçukluların soyundan olup onların ardılı (halefi) olan Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışından sonra ortaya çıkan Beylikler döneminde ve bilhassa XIV. Yüzyılda Anadolu'da ve bu arada özellikle Karaman, Kırşehir, Kütahya v.b. yerlerde Türkçe ile kaleme alınan bir takım eserler görülmektedir. Bu cümleden olarak bazı ilmî ve tıbbî eserler Türkçe'ye çevrilmeye başlanmıştır⁵. Bu arada, Türklerin hakim buldukları Mısır ve Suriye bölgelerinde de Türkçe eserler yazılmaya başlanmış, Memluk Sultanı Berkuk zamanında Kadı Darîr Türkçe siyer kitabı yazmıştır⁶. Aynı dönemde Anadolu'da da Germiyanogulları Türkçe'ye büyük önem vermişler ve

Agâh Sırrı Levend, (1988)**Türk Edebiyatı Tarihi I**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayın, s. 192; Ecer, a.g.e. s. 30.

⁴ Şehabettin Tekindağ. (1971), "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", **Bellekten**. XXXV/ 140, s. 655-663.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, (1988), **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri**, Ankara: s. 113, 259-262

⁶ Tekindağ, a.g.makale, s. 656.

dolayısıyla da Kütahya yeni bir çağır ve ilim muhiti olma özelliğini kazanmıştır⁷.

Türkçe Türk tarih yazıcılığının veya Osmanlı tarih yazıcılığının öncülüğünü yapmış olan ve 1412'de ölen şair Ahmedî⁸, Şeyhoğlu Mustafa⁹ hep Germiyanoglu'nun sarayında yetişmiş kimselerdir. Çünkü; 1381 tarihinde Germiyan İlinin bir düğün münasebetiyle Osmanlılara geçmesi üzerine, bu bilgin ve şairler de Osmanlılara intisap etmişler; şair Ahmedî, Süleyman Şah adına kaleme almış olduğu İskender-nâme adlı eserini Yıldırım Bayezid'e takdim etmiş, daha sonraları da Yıldırım Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebiye ayrıca "**Dâsitân-ı Tevârih-i Al-i Osman**" ı da ilave etmek suretiyle, ilk Osmanlı tarih yazıcılığının öncülerinden olmuştur. Ahmedî'nin manzum olarak kaleme almış olduğu bu "**Dâstân**", kendinden sonra tarih yazan bütün Osmanlı tarihçilerine kaynaklık etmiştir.

Özellikle, I. Muard'tan II. Murad'a kadar geçen sürede, daha önceden Farsça ve Arapça olarak kaleme alınmış olan bütü'n eski eserler birer birer, Anadolu'da hakim bulunan Beyler adına Türkçe'ye çevrilmeye başlanmıştır. Bu meyanda, İbn-i Sina'nın "**el-Kânun fi't-Tıbb**"ı başta olmak üzere, tıbbı dair bazı eserler Türkçe'ye çevrilerek bahse konu Türk Beyleri'ne sunulmuşlardır¹⁰. Bu arada; Osmanlı Devleti'nin kuruluşu dönemine ait bilgiler yaklaşık bir asır boyunca yazılamamış ve meydana gelen olaylar, ancak Osmanlıların saltanatlarının ikinci asrında kaleme alınmaya başlanmıştır".

Yukarıda da ifade edildiği gibi, ilk Osmanlı tarih yazıcısı, Germiyan Beyliğinde yetişmiş ve beyliğin Yıldırım Bayezid devrinde Osmanlıya katılımı ile de Osmanlı tebaasına dahil olmuş olan Şâir Ahmedî'dir. Aslen

⁷ Uzunçarşılı, a.g.e. s. 51-52; Tekindağ, a.g.makale, s. 656.

⁸ Franz Babinger,(1992), **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, 2.bs., Çev.: Coşkun Üçok, Ankara: s.12-14; Uzunçarşılı, a.g.e., s.46.

⁹ Uzunçarşılı, a.g.e., s.46.

¹⁰ Tekindağ, a.g.makale, s. 657.

¹¹ Necib Âsim, (1328) "*Osmanlı Tarih-nüvisleri ve Müverrihleri, Medhal*", **Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası**, Sayı: I, İstanbul : 41-52; Babinger, a.g.e., s. 7.

Sivaslı olan Ahmedî, Nizâmî'nin "Hamse-i **Nizamî**" adlı eserinin "**İskender-nâme**" kısmını aynı adla çevirmiş ve Osmanlı Şehzadesi Süleyman Çelebi'ye caize almak düşüncesi ile sunmuş ve bu arada da eserine Osmanlı tarihine dair bir bölüm eklemiştir. Nitekim, Ahmedî'den sonra Osmanlı tarihi yazan bütün müellifler onun eserini kullanmışlardır. "**Behçetü't-Tevârih**" in yazarı Şirvanlı Şükrullah ve "**Tevârih-i Âl-i Osman**" yazarlarından birisi olan Edirneli Ruhî de bunlar arasında sayılabilir¹².

Yine ilk Osmanlı tarihçileri arasında sayılan veya Osmanlılar zamanında tarih yazanlardan birisi de Ahmedî'nin biraderi Hamzavî'dir¹. Emir Süleyman Çelebi'ye musahiplik yapmış olan Hamzavî, Hz. Peygamber'in amcasının hikayesini içeren "Hamza-nâme"¹⁴ adlı manzum ve mensur olan ve çok ciltli bir kitap kaleme almış ve bundan sonra da kendisi bu lakapla anılmaya başlanmıştır. Aslında; onun eserinin de "**İskender-nâme**" olduğu, Taberî v.b. gibi kitaplardan alıntılar yaparak, halka kahramanlık duygularını aşlamak düşüncesi ile kaleme alındığı ve bir "**İskender-i Zü'l-Karneyn**" hikayesi olduğu kabul edilmektedir¹⁵.

Bu arada, Necib Asım **Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası'nda** "Osmanlı Tarih-nüvisleri ve Müverrihleri, Medhal" isimli makalesinde ilk Osmanlı tarihçileri olarak, "Oruç Beğ" ve "Yahşi Fakîh" i kabul edip kaydediyorsa da¹⁶ Babinger, "**Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**" adlı eserinde, Osmanlı Tarihçilerini şöyle tavsif eder: "Tarih yazıcılığı acemice olup, hemen hemen birbirleriyle hiç ilgili olmayan olaylar destan tarzında kaleme alınmıştır. XV. Yüzyıl sonuna kadar "Neden-nasılıcı" bir tarih tarzı görülmez. Tarih yazıcılığı, genel manada tarih yazıcılıklarında olduğu gibi,

Tekindağ, a.g. makale, s. 657; Babinger, a.g.e., s. 48.

¹³ Necib Âsim, a.g. makale, 45; Babinger, a.g.e., s. 14-15.

¹⁴ Bu konuda geniş bilgi için ayrıca bakınız, Lütfi Sezen, **Halk Edebiyatında Hamzanâmeler**, Ankara, 1991.

¹⁵ Necib Âsim, a.g. makale, 46.

¹⁶ Necib Âsim, a.g. makale, 42.

uzun zaman sultanın üstün meziyetlerinden ve onun ihtişamlı hayatından bahsetmekle geçirdi."¹⁷

Yine Necib Asım, Osmanlı tarihçilerini tavsif ederken, Osmanlı Padişahlarının Fatih Sultan Mehmed Hân'a gelinceye kadar, meydana gelen olayların yazılmasını kimseye emretmemiş olduklarını belirtir. Fatih, Osmanlı Tarihini "Şehname" tarzında düzenlemesini "Şehdî"¹⁸ ye emretmiş ise de, adı geçen bu işi yapamadan ölümü üzerine, bu konu Fatih tarafından bir başkasına havale edilmemiştir¹⁹. Sultan Bayezid II, şehnâmecilik işini, İdrîs-i Bitlîsi'den nesir olarak yazmasını istemiş ise de; O, 80.000 beyit olarak ve "**Heşt Behişt**" adıyla manzum bir eser kaleme almıştır²⁰. Yine II. Bayezid'in Kemal Paşa-zâde'ye Osmanlı Tarihini Türkçe olarak yazmasını emretmesi de Osmanlı Tarihçiliği açısından oldukça önemli bir gelişmedir²¹.

Bu arada, Yavuz Sultan Selim devrinde Çaldıran seferinin tarihini yazması şair "Tâli'i" ye emredilmiş ve yine padişah tarafındah "Sücûdî" ye de aynı yönde emir verilmiştir²². Aslında Şehnâmeciliğin bir meslek haline gelmesi Kanunî Sultan Süleyman devrinde olmuştur. Seyyid Lokman'a gelinceye kadar Şehname yazanlar eserlerini manzum olarak yazarken²³ onun halefi olan "Talîkî-zâde Katib Mehmed" manzum ve mensur olarak şehname yazmıştır ve bunun halefi durumunda olan "Hükmî Efendi" de 1010 senesi C. Âhiri (1610 Ekimi başları) sonlarında müverrih tayin edilmiştir²⁴.

¹⁷ Babinger, a.g.e., s. 7.

¹⁸ Babinger, a.g.e., s. 29-30, 180.

¹⁹ Necib Asım, (1329) "*Osmanlı Tarih-nüvislerive Müverrihleri Şehnameciler*", **Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası**, Sayı: VII, İstanbul: s. 425-434

²⁰ Necib Âsim, *Şehnameciler*, s. 424; Ahmet Uğur, (1987) **İbni Kemal**, İzmir: s. 20.

²¹ Uğur, a.g.e., s. 21-22.

²² Necib Asım, *Şehnameciler*, s. 425.

²³ Necib Asım, *Şehnameciler*, s. 425; Harun Güngör, "*SeyyidLokman ve Oğuz-nâmesi*", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 44'ten ayrı basım, s. 91-103.

²⁴ Necib Asım, *Şehnameciler*, s. 426.

Yine Necib Âsim, ilk şehnameciler arasında Şehdî, Arif, Eflâtûn-ı Şîrvânî, Seyyid Lokman, Talikî-zâde Katib Mehmed, Hükmi Efendi²⁵, Nâdiri ve Mülhemi²⁶ yi zikreder. Bütün bu bilgilerden sonra, biz Menâkib-nâmelerin ve Gazavât-nâmelerin tarihimize ve bilhassa Osmanlı tarihindeki yerini ele almaya çalışacağız.

I- MENÂKIB-NÂMELELER

Arapça "menkabe" kelimesinin çoğulu olan "menâkib" sözü, bir insanın fazilet, hüner ve meziyet gibi övünülecek vasıflarını dile getirir²⁷. Bu konuda başka tarifler de yapılmaktadır: Övünülecek güzel iş, hareket ve davranış". İlk önce Hadis kitaplarında, Hz. Peygamberin ashabının meziyet ve faziletleri hakkında kullanılan menâkıbın, bir çok tarihi şahsiyetin hal tercümeleri, bazı zümrelerin övgüye değer işleri için de kullanılmış olduğu da anlaşılıyor²⁸. Ayrıca; menâkib kavramından asıl anlaşılan ise, tasavvufun doğuşu ile ortaya çıkarak yayılmış olan bir anlam olmalıdır²⁹. Bu meyanda meşhur tarikatların kurucularının, halifelerin ve tanınmış şeyhlerin hayat hikayelerini anlatan eserlerdir demek doğru olsa gerekir.

Hem sözlü ve hem de yazılı olarak tarihin kaynaklarından olan Menâkib-nâmeler de destanlar gibi, yapılan incelemeler sonucunda önemli birer kaynak olabilecek eserlerdendir. Menkıbelerin zayıf yönleri, yani evliya ve meşâyihе dair uydurma olanlarının hangi merkezlerde döndüğü

²⁵ Necib Âsim, *Şehnameciler*, s. 426-435.

⁶ Necib Asım, (1329), "*Osmanlı Tarih-nüvisleri ve Müverrihlerei Şehnameciler*", **Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası**, Sayı: VIII, İstanbul: s. 498-499

²⁷ Fîrûz-Âbâdî, (1304), **Kâmûsü'l-İvTuhât ve Okyanüsü'l-Basît (Kamus Tercümesi), I**, Çev.: Ahmed Asım Cenânî Ayntâbî, İstanbul: s, 513.

²⁸ Ahmet Ateş, (1970), "*Menâkib*", **İslam Ansiklopedisi**, VII, İstanbul: s. 701-702; ayrıca bakınız: Kâtib Çelebi, (1943) **Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn**, II, İstanbul: s. 1835-1845 "Menâkibu'l-İmam A'zzam Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân, Menâkibu Emir Sultan bi-Burûsa, Menâkibu'l-Etibbâ, Menâkibu Bahâüddin, Menâkibu Şeyh Şa'ban Efendi'yi'l-Kastamonî, Menâkibu Hünerverân v.b. gibi.

²⁹ Ahmet Yaşar Ocak, (1992), **Kültür Tarihi Olarak Menâkibnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, Ankara: s. 26.

tespit edilebilir ve bu tespitten sonra uydurma olanlarının dışında kalan haberler tenkit esaslarına tabi tutularak, onlardan yararlanılabilir. Bu menkıbeler, çeşitli memleketlerin düşünce yapıları üzerindeki etkilerini göstermesi bakımından önemli belgelerdir. Zira, bu menkıbelerde şeyhlerin hayatlarına ait geniş ve onların kerametlerine dair hikayelerde tarihi olaylara değinilmektedir³⁰. Menâkıb-nâmelerde; konusu olan şahısların yaptıkları işler, mezarlarının yerini ve devirlerinin düşünce tarzını belirlemek mümkündür³¹.

Menâkıb-nâmelerle ilgili olarak şöyle görüşler de vardır: İslam dininde, çeşitli vesilelerle kendini göstermiş insanlar hakkında yazılan ve Avrupalılarca "hagiographie" denilen kitaplar, menâkıb-nâmelerin örneğini teşkil ederler. Bu kitaplar;

1) Dini kahramanların, yani din uğrunda savaşanların hayat hikayelerinden ve maceralarından, olağanüstü kuvvetlerinden spz ederler ki -bunlara Danişmend-nâme ve Battal-nâme adları verilir. Bu eserlere, bu günkü ifade ile dini mahiyette destânî eserler demek daha doğru bir ifade şeklidir.

2) Züht ve takvasıyla şöhret bulan veya öyle olmasa bile halk arasında bu şekilde tanınan ve Avrupalıların "saint" dedikleri veliler hakkında yazılan menâkıb-nâmeler olarak ele alınabilir³². Özellikle, ikinci gurup menkıbelerde; 160 H/ 776-77 de ölen İbrahim Edhem gibi züht ve takva sahipleri ile, züht ve takvasının yanında tarikat kuranlar veya 1014 H/ 1605-1606 da ölmüş olup Mısır'da kendi adına bir tarikat kurmuş olan İbrahim Gülşenî gibi, bir tarikatın kurulmasına vesile olanlar, züht ve takva perdesi altında siyasi bir akımın kurucuları - Bedreddin Simâvî, Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd gibi- görülmektedir.

³⁰ Zeki Velidî Togan, (1985; **Tarihte Usûl**, İstanbul: s. 49.

³¹ Mübahat S. Kütükoğlu, (1991),**Tarih Araştırmalarında Usûl**, 2. bs., İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, s. 20.

³² Tahsin Yazıcı, (1986), **Ariflerin Menkıbeleri I**, İstanbul: önsöz, s. XXVII.

Yukarda bahsedilmiş olan velilerin, tasavvuf erbabının ve büyük zatların hayat hikayelerinden bahseden eserler VI. hicrî ve XII. miladî yüzyıldan itibaren bağımsız kitaplar halinde yazılmaya başlanmıştır.

A) MENÂKIB-NÂMELERİN MUHTEVASI

Menâkıb-nâmeler, yazılmış oldukları devrin bir tür dini, sosyal, ruhi ve siyasi panoraması mahiyetinde olup, edebiyatta da önemli bir yer işgal etmektedirler. Bir kaç müstesna, İslam büyüklerinin hayatlarına dair olan bu menâkıb-nâmeler, üzerinde durularak henüz daha gereği gibi incelenmemiştir³³. Bununla beraber, en çok üzerinde durulan ve Mevlânâ'yı konu edinmesi sebebiyle de daha çok tanınan Eflâkî'nin "**Menâkıbu'l-Arifin**" adlı eseridir³⁴.

Menâkıb-nâmelerde, hemen hemen devrinin her türlü olay ve şahısları hakkında bilgiler bulunabilir. Bu yönüyle de bahse konu eserler aynı zamanda bir tarih kitabı niteliği kazanırlar. Bu tür eserlerde; konu edildiği şahısların, olayların ve menkıbelerin cereyan ettiği bölgelerin tarihi, kısmen de olsa sosyal durumu ve meşhur kişilerin, bilginlerin ve şairlerin haklarında çok defa başka kaynaklarda bulunmayan önemli bilgiler verilir. Bu tür bilgiler, bazen eserin asıl konusu ile ilgili olanları gölgede bırakabilir. İşte, bu tür eserlerden birine Muhyî-yi Gülşenî'nin eserlerinde rastlamak

³³ Üzerinde çalışma yapılmış olan bazı menâkıb-nâmeler: Necmi Atik, (1997), **Yesevîlik ve Cevâhîru'l-Ebrâr min Emvâcî'l-Bihâr**, (Y. Lisans) AÜSBE, Ankara; İsmail Hakkı Mercan, (1990) **Menâkıb-Nâme-i Şeyh Evhadeddin Kirmânî**, (Y. Lisans), Erciyes ÜSBE, Kayseri;; Elvan Çelebi, (1995), **el- Menâkıbu'l-Kudsiyye fî Menâsibi'l-Ünsiyye**, Haz.: İ. Erünsal-A. Y. Ocak, Ankara;; Esat Coşan, (1996); **Makâlât-ı Hacı Bektaş-ı Vefî**, sad. Hüseyin Özbay, Ankara;; Ahmet Eflakî, (1995), **Ariflerin Menkıbeleri**, I-II, çev. Tahsin Yazıcı, Ankara;; İsmail Hakkı Mercan, (1996), **Şeyh Alâeddin Ali b. Yahya es-Semerkanî ve Menâkıbnâmesi'nin Transkribe, Tahlil ve Tenkidi** (Dr. Tezi), Erciyes ÜSBE, Kayseri: vb. gibi

³⁴ Tahsin Yazıcı, a.g.e, önsöz, s. 11.

mümkündür. Onun eserleri incelendiği zaman, bilhassa Osmanlı tarihi için ilgi çekici bilgilerin elde edilebileceği kuvvetle muhtemeldir³⁵.

1) MENÂKIB-NÂMELERİN ÖZELLİKLERİ

Menâkıb-nâmelerin özelliklerinin üslup ve dil yönünden olmak üzere iki yönden ele alınması mümkündür.

a) MENÂKIB-NÂMELERİN ÜSLUBU

Menâkıb-nâmelerin üslubu genelde sade ve halkın anlayabileceği bir tarzda olması yönüyle önemlidir. Bununla beraber, ait oldukları yüzyılın geçerli olan geleneklerine uyularak Arapça-Farsça-Türkçe ifade biçimleri ve yine üç dilde kısa da olsa şiirler ve daha çok an bir Türkçe ile kurulmuş kısa ve açık nesirler bulunur.

Menâkıb-nâmelerde, menkıbe sahibine ait hatıralar, yer yer ata sözleri; Türkçe, Arapça ve Farsça beyitler, ayet ve hadisler ile büyük zatların sözlerine yer verilir.

b) MENÂKIB-NÂMELERİN DİLİ

Menâkıb-nâmelerde en önemli husus onların, okuyanlar tarafından kolaylıkla anlaşılabilir olmasıdır. Bu sebeple, hitap ettiği topluluğun dili ile yazılmış olması oldukça önemlidir. Bununla beraber, menâkıb-nâmeler üç dilde (Arapça-Farsça-Türkçe) yazılmış olup, yazılmış oldukları dillerin dilbilgisi kurallarına uygun olarak kaleme alınmışlardır. Bazı menâkıb-nâmeleri yazarlar avamdan da olsalar, genellikle menkıbeyi yazan kişi Şeyhin yakınında bulunan ve onu iyi tanıyan birisidir. Ayrıca, bu kişi alim birisi de olabilir. Mesela, **Menâkıbu'I-Ârif**'ni kaleme alan Eflâkî Dede,

Tahsin Yazıcı, (1982), **Menâkıb-ı İbrahim-i Gülşenî**, Ankara: önsöz, s. XXVII.

Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebinin dervişidir. Bundan dolayı da dili sade ve hem de dilbilgisi kurallarına uygun olarak kaleme alınmıştır.

B) MENÂKIB-NÂMELERİN TÂRİHİ DEĞERİ VE ÖNEMİ

Tarih incelemelerinde önemli bir yere sahip olan menâkib-nâmeler, içerisinde bulunan bazı zayıf rivayetler ve uydurma haberler çıkarıldıktan ve târihî tenkit metodu ile ele alındığı zaman, tarihin kaynakları arasındaki gerekli yerlerini alırlar. Bahse konu menkıbeler, cereyan ettiği sahalarda fikrî, kültürel ve sosyal hayatı ile tarih yönünden incelenmelerinde önemli birer târihî vesikalardır³⁷. Esasen, bahse konu menkıbe kitapları, tarih, dil, din, edebiyat, düşünce, sosyal ve iktisat tarihleri bakımından da önemli olan bir çok bilgileri içerirler.

Osmanlı tarihinde, özellikle Fatih devrinden sonra, Osmanlı hanedanının tarihinin yazılması düşünce ve anlayışı ortaya çıkmıştır ki, burada kullanılan metot uzun süre uygulanmıştır. Yani, Anadolu'da her hangi bir büyüğün yahut ta bir din bilgininin, tarikat erbabının adına yazılan "Menâkib-nâmeler" ele alınarak, varsa ravileri tespit edilerek, olayların içinde yaşamış olanlar da karıştırılmadan, bir Osmanlı tarihi yazma modası ortaya çıkmıştır³⁸. Bu yönüyle de menâkib-nâmeler çok önemli bir yere sahiptirler.

1) BAZI MENÂKIB-NÂMELER VE SALTUK-NÂME

İslam dünyasında, yakın zamanlara gelinceye kadar çeşitli sahalarda (Tıp, savaş, dînî v.b.) kendini göstermiş insanların övünülecek vasıflarından kitaplar yazılmıştır. Kâtip Çelebinin "Keşfü'z-Zünûn ..." adlı eserinde³⁹ ise

³⁶ Togan, a.g.e., s. 49.

³⁷ Kütükoğlu, a.g.e., s. 20.

³⁸ Tekindağ, a.g. makale, s. 655-663; Babinger, a.g.e., s. 11, 27, 39, 83, 173.

³⁹ Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullah (Hacı Halife), (1941) *Keşfü'z-Zünûn an Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn II*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 1835-1844.

50 nin üzerinde menâkıb (mezhep imamları, din ve tarikat büyükleri v.b. gibi) dan bahsedilmektedir.

a) TARİKAT BÜYÜKLEİNİN MENKİBELERİ

Bu tür eserler; tarikat kurucularının, onların halifelerinin ve meşhur şeyhleri konu edinen menâkıb-nâmelerdir.

Menâkıb-ı Sipehsâlâr; Mevlânâ'dan, babasından, halifelerinden ve müritlerinden bahseder. Menâkıbu'l-Ârifin; Eflâkî'nin bu eseri de yine Mevlânâ ve çevresi ile ilgilidir. Reşahât Aynü'l-Hayât, Menâkıb-ı Şa'bâniyye, Semerâtü'l-Fuâd fi'l-Mebdei ve'l-Me'âd, Menâkıb-ı Melâmiyye-i Bayrâmiyye, Hediyyetü'l-İhvân, Silsile-nâme-i Tarîk-i Celvetiyye, Menâkıb-ı İmâm A'zâm, Menâkıb-ı Mevlânâ, Menâkıb-ı Emir Sultan, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî, Menâkıb-ı Şeyh İbrahim Gülşenî, Menâkıb-ı Akşemseddîn⁴⁰, Menâkıb-ı Evhadeddîn Kirmânî⁴¹ v.b. gibi.

b) TARİH KAYNAĞI OLAN BAZI MENÂKİB-NÂMELER

Yukarda da ifade ettiğimiz gibi, menâkıb-nâmler tarih için önemli birer kaynak özelliğine sahiptirler. Şimdi bunlardan bazıları hakkında kısa kısa bilgiler vermeye çalışalım.

Menâkıb-ı Âl-i Osman Tâ Yıldırım Hân'a Gelince; bilinen en eski Osmanlı tarih yazıcısı olan Yahşi Fakîh tarafından kaleme alınmış olan eser, Âşık paşa-zâde ve Oruç Beğ gibi tarihçilerin eserlerine kaynaklık etmiştir⁴².

⁴⁰ Levend, a.g.e., s. 427-439.

⁴¹ Bu konuda geniş bilgi için bakınız, İsmail Hakkı Mercan, (1990) **Menâkıb-Nâme-i Şeyh Evhadeddin Kirmânî**, (Y. Lisans), Erciyes ÜSBE, Kayseri:

⁴² Babinger, a.g.e., s. 11.

Menâkıb-ı Sultân Osman; Hüseyin b. Abdullah tarafından kaleme alındığı tahmin edilen eser, II. Osman'ın biyografisini ve Mayıs 1622 deki Yeniçeri isyanını anlatır⁴³.

Menâkıb-ı Sultân Süleyman (Risâle-i Padişâh-nâme); Eyyübî bu eserinde, Kânûnî Sultân Süleyman döneminin önemli olaylarını ve özellikle mimarî faaliyetlerini anlatır .

Menâkıb-nâme-i Mahmûd Paşa (Mahmûd-nâme); Karaman Mahmûd Paşa'nın 1474 yılında idam edilen Sadrazam Mahmûd Paşa-i Vefî'nin hayatına dâir yazmış olduğu bir eserdir⁴⁵.

Menâkıb-nâme-i Tâcü'l-Arifin; Aşık paşa-zâde'nin damadı olan Seyyid Velayet Şeyh Ebü'l-Vefâ'yı metheden bu eser, adı geçen hakkında geniş bilgileri içermektedir⁴⁶.

Menâkıb- Melâmiyye-i Bayrâmiyye; Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddîn'iu ünlü Bayrâmî veya Melâmî dervişlerinin biyografileri ile ilgili eseridir.⁴⁷

c) SALTUK-NÂME

Anadolu'nun ve Rumeli'nin Türkleşmesi ve İslamlaşmasını sağlayan bazı etkenler vardır ki ; "Gâziyân-ı Rûm", "Âhiyân-ı Rûm", "Bâciyân-ı Rûm" ve "Abdalân-ı Rûm"⁴⁸ gibi adlarla anılan faal, heyecanlı, imanlı ve toplulukları sevk eden öncü kişilerin her biri halkın muhayyilesinde birer kahraman, velî, bilgin ve mutasavvıftır. İşte Sarı Saltuk da sözü edilen büyük

⁴³ Babinger, a.g.e., s. 173.

⁴⁴ Bu konuda geniş bilgi için bakınız, Mehmet Akkuş, (1991), **Menâkıb-ı Sultan Süleyman (Risâle-i Padişâh-nâme)**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını; Babinger, a.g.e., s. 72.

⁴⁵ Babinger. a.g.e., s. 27.

⁴⁶ Babinger. a.g.e., s. 39.

⁴⁷ Babinger, a.g.e., s. 345.

⁴⁸ Fuad Köprülü, (1988), **Osmanlı Devlet'nin Kuruluşu**, 3. bs., Ankara: Türk Tarih Kurutrmu Yayım, s. 84-102. Ayrıca bakınız, Aşık Paşa-zâde, Derviş Ahmed Âşıkî, (1990), **Âşık Paşaoğlu Tarihi**, 2. bs., Haz.: Atsız, Ankara: M. Eğitim Bak. Yayını.

şahsiyetlerden birisidir. Halkın düşüncesinin değer yargılarına göre; gâzî, bilgin, mutasavvıf ve mücahit bir kişidir⁴⁹.

Saltûk-nâme⁵⁰, XIII. Yüzyıl alp erenlerinden olan bu kişinin maceralarını anlatan destânî bir eserdir. Anadolu ve Rumeli'nin Türkler tarafından fethi sırasında pek çok savaşa katılan ve kahramanlıklar gösteren Sarı Saltuk, daha sağlığında destânî bir şahsiyet haline gelmiş ve menkıbeleri dilden dile yayılmaya başlamıştır⁵¹.

Bu eseri derleyen Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, kendi ifadesine göre Sultan Cem'in isteği üzerine bahse konu menkıbeleri halkın arasından toplamıştır. XV. Yüzyılın sonlarında kaleme alınmış olan Saltûk-nâme, bir İslâm-Türk destanıdır. İslâm-Türk destan zincirinin bir halkasını oluşturan bu eserde, destânî, tarihî, ve dinî unsurlar mevcuttur. Saltûk-nâme; Ebâ Müslim-i Horasanî, Danişmend-nâme ve Battal-nâme ile büyük ölçüde benzerlikler göstermektedir⁵².

Anadolu'nun fethi yıllarında, askerî fetihlerin yanı sıra manevî fetih diyebileceğimiz bir başka kültür hadisesi içinde, Horasan Erenleri, Ahîler v.b. nin yanında, en önemli rolü oynayan zümre, "Gâziyân-ı Rûm" olmuştur. Bunlar arasında, özellikle Battal Gâzî, Danişmend Gâzî ve Sarı Saltuk Gâzî - bir bütünlük içerisinde ve alplik tarafları gittikçe azalarak- önemli fonksiyonlar ifa etmişlerdir. Bu yüzden, destanların incelenmesinin Türk Kültür Tarihi açısından birinci dereceden önemleri vardır⁵³. Esasen, Ebü'l-Gâzî Bahadır Hân⁵⁴'ın, Reşîü'd-Dîn⁵⁵'in, Kaşgarlı Mahmûd⁵⁶'un ve Dede Korkut hikayelerinin, o devirdeki Türkmenlerin yaşayışlarının

Kemal Yüce, (1987), *Saltûk-nâme'de Tarihî, Din î ve Efsânevî Unsurlar*, Ankara: Kültür Bak. Yayını, s. XIII-XIV.

⁵⁰Babinger, a.g.e., s. 179.

⁵¹Şükrü Akalın, (1988.), *Saltûk-nâme I*, Ankara: Kültür Bak. Yayını, s. III.

⁵²Yüce, a.g.e., s. XIV.

⁵³Yüce, a.g.e., s. 3.

⁵⁴Bakınız: *Türk Şeceresi (Şecere-i Türk)*, İstanbul 1343 H/ 1925.

⁵⁵Bakınız: *Câmi'u't-Tevârîh*, neşr.: A. Ateş (Selçuklular kısmı), Ankara 1960.

⁵⁶Bakınız: Kaşgarlı Mahmud, (1941), *Dîvânü Lugati't-Türk*, Çev.: Besim Atalay, Ankara:Millî Eğitim Yayınevi.

aydınlatılmasında oynadığı rol kadar, aynı şeyin XV. Yüzyıl Osmanlı Türk toplumu açısından Saltûk-nâme için de söz konusudur³.

Saltûk-nâme'deki menkıbeler iki grupta ele alınabilir. Birinci gruptakiler, Anadolu ve Rumeli'de cereyan eden hadiseleri konu edinenlerdir ki; bunlar Sarı Saltuk'un savaşlarıyla beraber Anadolu'da yani bir devlet olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, Türklerin Rumeli'ye geçişleri, Anadolu ve Rumeli'nin Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması ve dönemin önde gelen şahıslarıyla ilgili bilgilere rastlanır.

İkinci grup menkıbeler ise; Onun Hindistan, Habeşistan, Kuhistân, Cinnistân, Kaf Dağı v.b. yerlere yaptığı seferleri ve buralardaki olağan üstü hadiseleri konu edinmektedir. Bütün bu bilgilerin ışığı altında, Saltûk-nâme; millî tarihimizi, edebiyatımızı ve folklorumuzu ilgilendiren en önemli bir eser konumundadır .

II- GAZAVÂT-NÂMELER

Arapça "gaza" kelimesi ile, Farsça "nâme" kelimesinden meydana gelen "gazavât-nâme" kelimesi, Türk Edebiyatında düşmanla savaşlar veya akınlar zincirinin tasvir edildiği eserlerin genel adıdır.

Gaza, cenge gitmek ve cenk etmek anlamlarına gelir. Aslında, din düşmanları ile yapılan savaşlara "cihâd" adı verilmekte olup, gaza kelimesi de bu anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Arap edebiyatında, gazaları ve gazilerin kahramanlıklarını anlatan eserlere "megâzî" adı verilmiştir. Türk edebiyatında ise bu tür eserlere "gazâ-nâme" veyahut da "gazavât-nâme" adı verilmiş ve bu ad altında toplanmışlardır³⁹. Gerçi, Arapça gazavat⁶⁰

³ Yüce. a.g.e., s. 4.

⁵⁵ Akalın, **Saltûk-nâme II. s. III.**

⁵⁹ Agâh Sırrı Levend, (1956), **Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, s. 1, **Türk Edebiyatı Tarihi I**, Ankara: 1988, Türk Tarih Kurumu Yayını s. 158; Hüseyin (Gazi) Yurtlaydın. (1962), *"Gazavât-nâmeler'e EK lif,* (A.Ü.) **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara: A. Ö. Basımevi, X/ 167-174.

kitaplarına da oldukça sık rastlanır. Bu eserler de yine İslâm'ın cihad ve fetih politikası doğrultusunda yazılmış eserlerdir.

A) GAZAVÂT-NÂMELERİN MUHTEVASI

Türk edebiyatında, genelde bir tek savaşı konu edinen eserlere "gazâvât-nâme" adı verilmiştir. Bunlara bazen kronik adının da verildiği görülmektedir⁶¹. Aslında, gazalarda fetih veya zafer bahis konusu değildir ve gaza sadece savaştır.

Bir şehrin⁶² veyahut bir kalenin alınmasını anlatan eserler de "fetih-name"⁶³ adını alır. Ayrıca; fetihleri ve düşmanın yenilmesi ile sonuçlanan savaşları hikaye eden fetih-nâmelere "zafer-nâme"⁶⁴ adı da verilir. Bu eserler sonraları birbiri ile karıştırılmış, fetih-nâme ve zafer-nâmelerin hepsine gazâvât-nâme ve son devirlere ait savaşları hikaye eden eserlere de genel olarak zafer-nâme denilmiştir.

Bütün bu eserler, Osmanlı tarihinin bazen eksik kalmış veya bırakılmış olan noktalarını aydınlığa kavuşturan birer önemli belgelerdir. Tarihin seyrini değiştiren, yahut yerli ve yabancı bir çok sülalenin kaderini çizen eserlerden çoğu, bütün ayrıntılarıyla görülür.

Gazavât-nâmelerde;

a) Padişahlardan birinin hayatını odak yaparak, onun zamanındaki eserlerle belli başlı olayları tasvir eden manzum ve mensur eserler ki "selîm-nâmeler" ve "süleyman-nâmeler" bu grup eserler arasında ön sırayı alırlar.

Bu konuda bakınız: Kayhan Atik, (1990), **Gazavât-ı Mesleme (b. Abdülmelik)**, (Y. Lisans), Erciyes ÜSBE, Kayseri:

⁶¹ Levend, **Gazavât-nâmeler...**, s. 4.

⁶² Babinger, a.g.e., s. 112 (**Fethnâme-i İstanbul**).

⁶³ Babinger, a.g.e., s. 261 (**Fethnâme-i Kamanıçe**).

⁶⁴ **Babinger, a.g.e., s. 73 (Zafer nâme-i Sultan Süleyman Hân)**.

b) Vezirlerden veya ünlü komutanlardan birisinin gazalarını tasvir eden gazâvât-nâmeler. Bunlar arasında Barbaros Hayreddin Paşa⁶⁵, Köprülü Fazıl Ahmed Paşa⁶⁶, Tiryaki Hasan Paşa⁶⁷, Özdemiroğlu Osman Paşa v.b. gibi paşaların şahsiyetleri etrafında toplanan eserler bu türe örnek teşkil ederler.

c) Belli bir seferi veyahut bir kalenin alınmasını anlatan gazâ-nâme, fetih-nâme veya zafer-nâmeler bu türün örnekliliğini teşkil ederler.

B) GAZAVÂT-NÂMELERİN ÖZELLİKLERİ

Gazâvât-nâmeler, daha çok birer tarih niteliğini taşırlar. Bununla beraber, hamasî ve destânî karakter taşıyanlara da rastlanır. Yukarda da belirtildiği üzere; gazâvât-nâmeler, tarihlerde yer alan savaşlar hakkında ve onların eksik bıraktığı yerleri tamamlar ve hem de savaşları bütün ayrıntılarıyla anlattığı için daha canlı ve daha alımlı olurlar⁶⁸.

Gazâvât-nâmelerde, yabancı kaynakların da kabul ettikleri olaylar hakkında derin ve geniş bilgiler ile yer ve şahıs adları üzerinde mutabakat vardır. Mesela, "**Gazavât-ı Sultan Murad b. Mehmed Hân (İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) üzerinde Anonim Gazavât-nâme)**" isimli eserde, Macar kralı ve askeri ile ilgili geniş bilgiler, onların elçi ve esirlere karşı davranışları, diğer kral ve despotlar hakkında da ayrıntılı malumat bulunmaktadır. Adı geçen eser, **Aşık Paşa zade Tarihi** gibi yerli kaynaklarla da karşılaştırıldığı zaman, belirtilen konularda büyük bir mutabakat ve uyum bulunmaktadır⁶⁹.

Babinger, a.g.e., s. 72.

⁶⁶ Babinger, a.g.e., s. 238 (**Cevâhirü't-Tevârih**).

⁶⁷ Babinger, a.g.e., s. 136.

⁶⁸ Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi I**, s. 158.

⁶⁹ Bakınız; **Gazavât-ı Sultan Murad b. Mehmed Hân (İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) üzerinde Anonim Gazavât-nâme)**, Haz.: Halil tnalçık-Mevlud Oğuz, Ankara 1989.

C) GAZAVÂT-NÂMELERİN TARİHİ DEĞERİ VE ÖNEMİ

Osmanlı tarih yazıcılığında önemli bir tür olan "Gazavât-nâme" ler, esas itibari ile, bir padişah devrini anlatan ya da geniş olarak "Tevârîh-i Âl-i Osman" tipinde eserlerdir. Bunlar, bazen kroniklerle birlikte de değerlendirilirler. Osmanlı tarihlerinin bazıları hilkatten (Hz. Adem'in yaratılışı) , bazıları da Osmanlı hanedanının ortaya çıkışından ve bazıları da belli bir devreye ait eserler olmakla beraber; edebî eserler arasında, belli başlı gazaları tasvir edenler de bulunmaktadır. Ahmedî'nin İskender-nâme'si, Taşlıcalı Yahya Bey'in Usûl-nâme'si bu tür eserlerdir.

Bununla beraber, yukarda da değinildiği gibi gazâ-nâme veya zafer-nâme adını taşıyan eserler de vardır ki bunlar, büyük bir tarih kitabının değişik bölümlerinden oluşmaktadır. Bunlar, bazen ayrı bir cilt teşkil ettiği için bu eserlere böyle bir ad verilmiş olmasının doğal olduğu kadar, daha sonra müstensihler tarafından da isimlendirilmiş olabilmektedir. Mesela; **"Tâcü't-Tevârih" in II. Bayezid zamanı ile ilgili bölümü 'Risâletün fi Târîh-i Sultân Bayezid Hân"** adıyla kaydedilmiştir. Hasan Bey-zâde tarihinden alınmış bir parça da **"Târîh-i Sultân Süleyman Hân"** ismiyle kütüphane kayıtlarına geçmiştir. Hoca Selim Efendi adına kayıtlı **"Târîh-i Feth-i İstanbul"**⁷¹ adlı eser de **"Kühü'l-Ahbâr"** in Fâtih devrine ait bölümüdür.

D) BAZI GAZAVÂT-NÂMELER VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Gazavât-nâmeler bir tarih sırasına göre ele alınabilir. Bunların, padişahların zamanına göre ele alınması daha iyi olacaktır.

Bu türe örnek olarak; Müneccimbaşı Ahmed b. Lutfullah'ın **Câmi'u'd-Düvel'i**, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin **Kühü'l-Ahbâr** adlı eseri v.b. gösterilebilir.

⁷¹ Babinger, a.g.e., s.283.

a) II. MURAD ZAMANI

1- **Gazavât-nâme:** Gelibolulu Zâifi Mehmed'in II. Murad'ın gazalarını tasvir eden bir eser olup. nüshası bulunamamıştır.

2- **Gazavât-ı Sultan Murad b. Mehmed Hân:** İzladı ve Varna (1443-44) üzerine Anonim Gazavât-nâme. Prof. Halil İnalçık ve Mevlud Oğuz tarafından Türk Tarih Kurumu yayınları arasında neşredilen bu eser, 70 varak (yaprak) olup sonu eksiktir.

b) FATİH ZAMANI

1- **Târih-i Ebü'l-Feth:** Tursun Bey'in Fatih dönemini içeren eseridir ve Mertol Tulum tarafından yayına hazırlanan bahse konu eser Tercüman Gazetesi yayınları arasında (tarihsiz) ve Damla yayınları⁷² arasında neşredilmiştir.

2- **Mahrûsa-i Fetih-i Kostantuniye:** Tâc-zâde Ca'fer Çelebi 'nin eseridir.

3- **Târîh-i Feth-i Kostantuniye:** Kemal Paşa-zâde'nin eseridir . Büyük bir ihtimalle Tevârîh-i Al-i Osman⁷⁵ adlı Osmanlı Tarihine dair ilk mufassal ve II. Bayezid'in emri ile kaleme alınan Fatih devrine ait VII. Deftercinden bir kısım olup, çeşitli kütüphanelere bu adla kaydedilmiştir.

Fazla bilgi için bakınız, Tursun Bey (Tûr-i Sina Bey), (1977), **Târîh-i Ebü'l-Feth**, Haz.: Mertol Tulum, İstanbul:

" Babinger, a.g.e., s. 56; Ayrıca bakınız, **Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası** İlavesi, İstanbul 1331; Feridun Emecan, (2001), *"İstanbul"*, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, XXIII, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayını, s. 212-220.

İlyas Çelebi, (2002), *"Kemal Paşazade, EserlerP"*, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, XXV, Ankara:, Diyanet Vakfı Yayını s. 245-247.

⁷⁵ Babinger, a.g.e., s. 70; Ayrıca fazla bilgi için bakınız Ahmet Uğur, (1996), **Kemalpaşa-Zade İbn Kemal**, Ankara:

⁷⁶ Şerafettin Turan tarafından 1957 senesinde neşredilmiştir.

4- Feth-i Kostantıniyye: İmam-zâde Mehmed Es'ad'ın, II. Mahmud'un emri ile yazmış olduğu eseridir⁷⁷. İstanbul üzerine Fatih devrine kadar yapılmış olan fetih girişimleri anlatılır.

5- Bârika-i Zafer: Namık Kemal'in İstanbul'un fethine dair 1861 de yazmış olduğu eseri⁷⁸ olup, söz konusu eser 1290 ve 1305 yıllarında iki defa basılmıştır.

6- Fatih Devri Tarihi: Bakâî'nin manzum olarak kaleme aldığı eseridir.

c) II. BAYEZİD ZAMANI

Menâkıb-ı Sultan Bayezid Hân İbn M. Hân, Bâyezid-nâme⁷⁹, Sefâî'nin Feth-i İnebahtı ve Moton⁸⁰, Mora Fethi, Kutûb-nâme yahut Kıssa-i Midilli⁸¹, Sinoplu Sefâî'nin Gazavât-nâmesi ", Edirneli Hayreddin'in Gazavât-nâmesi, Prizrenli Sûzî Çelebi'nin ünlü akıncılardan Mihaloğlu Ali Bey⁸³'in gazalarını tasvir eden Gazavât-nâme adlı mesnevisi.

d) I. SELİM ZAMANI

Şükrî-i Bitlîsî'nin Selîm-nâmesi, Üsküplü İshak Çelebi'nin Selîm-nâmesi, Kalkandelen'li Sücûdî'nin Selîm-nâmesi, Keşfi'nin Selîm-nâmesi,

Babinger, a.g.e., s. 385.

⁸ Babinger, a.g.e., s. 403.

⁹ Babinger, a.g.e., s. 61.

⁰ Babinger, a.g.e., s. 55-56.

¹ Babinger, a.g.e., s. 36.

² Babinger, a.g.e., s. 55-56.

³ Babinger, a.g.e., s. 38.

Süheylî'nin Selîm-nâmesi, Sa'dî b. Müte'âl'in Selîm-nâmesi, Senâyî'nin Selîm-nâmesi, Muhyî Çelebi'nin Selîm-nâmesi⁸⁴ v.b. gibi.

Ayrıca, Kânûnî ve halefi olan padişahlar zamanında da Gazavât-nâme örneği sayılacak bir çok tarihi eser, fetih-nâmeler ve zafer-nâmeler de görülmektedir.

SONUÇ

Osmanlı tarih yazıcılığının önemli bir bölümünü teşkil eden Gazavât-nâmeler üzerine derinlemesine bir çalışma yapılamamıştır. Şunu hemen belirtmek gerekmektedir ki, elde mevcut olanlar dışında daha bir çok gazâ-nâmeler bulunduğu düşünülmektedir. Bu gazâ-nâmelerin şüphesiz hepsinin tarihi değeri aynı olmayabilir. Bunlar arasında, sefere çıkıştan itibaren, karargahın kuruluşuna kadar geçilen yolları⁸⁵, varılan menzilleri, günleri ve saatlerine kadar tespit eden, savaşın başladığı andan sonra meydana gelen hücumları ve savunmaları bütün detaylarına kadar açıklayan, nihayet silah ve malzeme miktarlarını bile belirten önemli eserler bulunduğu gibi, olayları geçiştiren bir tarzda hikaye eden, verdikleri bilgiler bakımından hiçbir değer taşımayan eserlerin de bulunduğu bilinmektedir. Temennimiz bu eserler üzerinde ciddi çalışmaların yapılması ve gün yüzüne çıkarılmasıdır⁸⁶.

⁸⁴ Babinger, a.g.e s. 57-61; Yavuz devri için bakınız, Ahmet Uğur, (1989). **Yavuz Sultan Selim**, Kayseri: Erciyes Ün. Yayını, 160 s. Eser, MEB tarafından II. defa basılmıştır.

⁸⁵ Geniş bilgi için bakınız, Feridun Ahmed Bey, (1275), Münşeâtü's-Selâtîn **I-II**, İstanbul:

⁸⁶ Bu konuda geniş bilgi için bakınız, Agah Sırrı Levend, (1956), **Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

KAYNAKLAR

- Ahmet Eflakî, (1995), **Ariflerin Menkıbeleri**, I-II, çev. Tahsin Yazıcı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Akalın, Şükrü **Saltûk-nâme** I, Ankara 1988.
- Akkuş, Mehmet (1991), **Menâkıb-ı Sultan Süleyman (Risâle-i Padişâh-nâme)**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Âşık Paşa-zâde, Derviş Ahmed Âşıkî, (1990), **Âşık Paşaoğlu Tarihi**, 2. bs., Haz.: Atsız, Ankara: Milli Eğitim Yayını.
- Ateş, Ahmet (1970) "*Menâkıb*", **İslam Ansiklopedisi**, VII, İstanbul: Milli Eğitim Yayın, s. 701-702.
- Necmi Atik, (1997), **Yesevîlik ve Cevâhiru'l-Ebrâr min EmvâciT-Bihâr**, (Y. Lisans) AÜSBE, Ankara:
- Atik, Kayhan (1990), **Gazavât-ı Mesleme** (b. Abdülmelik), (Y. Lisans), Erciyes ÜSBE, Kayseri:
- Babinger, Franz (1992), **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, 2.bs., Çev.: Coşkun Üçok, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Coşan, Esat (1996), **Makâlât-ı Hacı Bektaş-ı Vefî**, sad. Hüseyin Özbay, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Çelebi, İlyas (2002), "*Kemal Paşazade, Eserleri*", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, XXV, Ankara: Diyanet Vakfı Yayını, s. 245-247.
- Ecer, A. Vehbi (1991), **İslam Tarihi Dersleri (Metod-Kaynak-İlk Devir)**, Kayseri: Erciyes Ün. Yayını.
- Elvan Çelebi, (1995), **el- Menâkıbu'l-Kudsiyye fî Menâsıbi'l-Ünsiyye**, Haz.: İ. Erünsal-A. Y. Ocak, Ankara:
- Ferîdûn Ahmed Bey, (1275), **Münşeâtü's-Selâtin I-II**, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Fîrûz-Âbâdî, (1304), **KâmûsüT-Muhît ve OkyanusuT-Basît (Kamus Tercümesi)**, I, Çev.: Ahmed Âsim Cenânî Ayntâbî, İstanbul: Matbaa-i Âmire.

- Gazavât-ı Sultan Murad b. Mehmed Hân (İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) üzerinde Anonim Gazavât-nâme)**, (1989), Haz.: Halil İnalıcık-Mevlud Oğuz, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Goldziher, Ignace (1993.), **Klasik Arap Literatürü**, Çev.:Azmi Yüksel-Rahmi Er, Ankara: İmaj Yayınları.
- Güngör Harun, "*Seyyid Lokman ve Oğuz-nâmesT*, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 44'ten ayrı basım, İstanbul: Tarihsiz, Türk Dünyası Vakfı Yayını, s. 91-103.
- Hizmetli, Sabri (1991), **İslam Tarihçiliği Üzerine**, Ankara: Diyanet İş. Başkanlığı Yayını.
- Kâtib Çelebi, Mustafa b. Abdullah (Hacı Halife), (1941), **Keşfü'z-Zünûn an EsâmîT-Kütübi ve'1-Fünûn II**, İstanbul: Milli Eğitim Yayını.
- Köprülü, Fuad (1988), **Osmanlı Devlet'nin Kuruluşu**, 3. bs., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Kütükoğlu, Mübahat S. (1991), **Tarih Araştırmalarında Usûl**, 2. bs., İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Levend, Agah Sırrı (1956), **Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Levend, Agah Sırrı (1988), **Türk Edebiyatı Tarihi I**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Mercan, İsmail Hakkı (1990), **Menâkıb-Nâme-i Şeyh Evhadeddin Kirmânî**, (Y. Lisans), Erciyes ÜSBE, Kayseri:
- Mercan,İsmail Hakkı (1996.), **Şeyh Alâeddin Ali b. Yahya es-Semerkandî ve Menâkıbnâmesi'nin Transkribe, Tahlil ve Tenkidi** (Dr. Tezi), Erciyes ÜSBE, Kayseri:
- Necib Asım, (1328), "*Osmanlı Tarih-nüvisleri ve Müverrihleri*, **MedhaP**, **Tarîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası**, Sayı: I, İstanbul: Matbaa-i Âmire.

- Necib Âsim, (1329), "*Osmanlı Tarih-nüvisleri ve Müverrihleri Şehnameciler*", **Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası**, Sayı: VII, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Necib Âsim, (1329), "*Osmanlı Tarih-nüvisleri ve Müverrihleri Şehnameciler*", **Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası**, Sayı: VHI, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1992) **Kültür Tarihi Olarak Menakıbnameler (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Sezen, Lütfi (1991), **Halk Edebiyatında Hamzanâmeler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Tekindağ, Şehabettin (1971), "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", **Belleten**, XXXV/ 140, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, s. 655-663.
- Togan, Zeki Velidî (1985), **Tarihte Usûl**, İstanbul: Enderun Yayınevi.
- Tursun Bey (Tûr-i Sina Bey), (1977), **Târîh-i Ebü'l-Feth**, Haz.: Mertoî Tulum, İstanbul: Damla Yayınevi.
- Uğur, Ahmet (1996), **Kemalpaşa-Zade İbn Kemal**, Ankara: Milli Eğitim Yayını.
- Uğur, Ahmet (1989), Yavuz Sultan Selim, Kayseri: Erciyes Ün. Yayını.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988), **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Yazıcı, Tahsin (1982), **Menâkıb-ı İbrahim-i Gülşenî**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Yurdaydın, Hüseyin (Gazi) (1962), "*Gazavât-nâmeler'e EK ///*", (A.Ü.) **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara: Ankara Ün. İl. Fak. Yayını, X/167-174.
- Yüce, Kemal (1987), **Saltûk-nâme'de Tarihî, Din î ve Efsânevî Unsurlar**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.